

מלאכי

א א בָּשָׁם אֶל עוֹלָם סִפֹּר מִלְאָכִי מִשָּׂא דְבָר יְיָ אֶל יִשְׂרָאֵל בֵּינִי מִלְאָכִי יֵשׁ אֹמְרִים שְׁזַמְנוּ שֶׁל הַנְּבִיא
הַזֶּה עָ"ה לִפְנֵי גְלוּת יִשְׂרָאֵל אֶל אֲשׁוּר, וְשֶׁהַתְּנָבֵא עָלֵיהֶם. וְאֵין זֶה נִכּוֹן, אֲלֵא הוּא אַחֲרוֹן
הַנְּבִיאִים, וּמִמּוֹתוֹ פִּסְקָה הַנְּבִוּאָה, וְלִכֵּן סִיִּים אֵת נִבְּוֹתוֹ זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי וְג'. וְהִרְאִיָּה
לְזֶה מָה שֶׁאָמַר עַל עֲשׂוּ וְאֲשִׁים אֶת הָרִיו שְׁמִמָּה, וְכֵן הִיָּה אַחֲרֵי חֲרֹבַן בֵּית רֶאשׁוֹן, כִּפִּי
שְׁנִיבָאוּ עָלָיו הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים. וְהִרְאִיָּה גַם לְזֶה הַכְּתוּב כִּי חָלַל יְהוּדָה קֹדֶשׁ לִי וּבִעַל
בֵּת אֶל נֹכַר (ב'י:א). וְזֶה עֲנִיִּין נִשִּׁים וְנִכְרִיּוֹת, שֶׁהִיָּה בְּזִמָּן עֲזָרָא וְנִחְמִיָּה בְּתַחֲלִיל בֵּית שְׁנִי, כִּפִּי
שְׁבוּאָר בִּסְפֹר עֲזָרָא, וְכֵן נִמְסַר, שֶׁהַנְּבִוּאָה נִמְשְׁכָה בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שְׁנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה,
עַד תַּחֲלִיל מַלְכוּתָם שֶׁל אוֹיְבֵי יוֹ, הוּא זִמָּן אֶלְכַסְנֹדֶר, שֶׁאֵנּוּ מַכְנִים אוֹתוֹ לְשִׁטּוֹת.
אַחֲרֵיכֵן פִּסְקָה בְּמוֹתָם שֶׁל שְׁלוֹשֶׁת אֱלֹהִים, כְּלוּמַר חֲגִי זָכְרִיָּה וּמִלְאָכִי עָ"ה. וְהִאֲחֲרוֹן בְּהֵם
[265א] מִלְאָכִי עָ"ה. וְלִכֵּן נִסְתִּימּוּ בּוֹ סְפָרֵי הַנְּבִיאִים כּוֹלֵם. וְאַמְרָתָם בְּפָהּ אֶהְיֶה כּוֹנֵנָתוֹ וְאֵם
אִמְרָתָם בְּמָה אֶהְיֶה, הַתְּשׁוּבָה הִלָּא אֵחַ עֲשִׂיו לִיעֲקֹב. וְכֵן עוֹד וְאִמְרָתָם בְּמָה גָּאֻלְתָּךְ וְאִמְרָתָם
בְּמָה בּוֹיָנוּ אֶת שְׁמֶךָ. לְתַנּוּת מִדְּבָר כִּבְרִיָּה בִּיאָרְנוּ בְּכִמָּה מִקּוּמוֹת בִּסְפֹר הַזֶּה, שֶׁהַנִּכּוֹן בִּיּוֹתָר
לְפָרֶשׁ, שֶׁהוּא בְּעַל־הַחַיִּים הַיְדוּעַ בְּשֵׁמוֹ 'אַבְנֵי אוֹי', וְהֵם בְּעַל־יְחִיִּים קְטָנִים הַמִּתְגוֹרְרִים
בְּחֹרְבוֹת. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בֵּא [סִיּוּמָת] נִקְבָּה כְּמוֹ זֶה, וּבִזְכָּר כְּמוֹ גַם תִּנִּין חֲלָצוּ שָׁד (אִיכָה
ד':ג). וְאֵין זֶה נִכּוֹן לְפָרֶשׁ 'עֲרֹבֶד', מִפְּנֵי שֶׁ'עֲרֹבֶד', לְפִי מָה 'שְׁנִאֲמַר, הוּא מִן נִחַשׁ
שֶׁאוֹרְכוֹ מִגִּיעַ קְרוֹב לְאַרְבַּע אֲמוֹת, מִפְּנֵי שְׁנִאֲמַר גַּם תִּנִּין חֲלָצוּ שָׁד, וְאֵין לְנִחַשִׁים שְׂדִיִּים.
וְמָה שֶׁהִטְעָה בִּזֶּה, שֶׁתִּנִּין דּוֹמָה לְתִנִּין בְּמִבְטָא. יֵתֵר עַל כֵּן גַּם תִּנִּין חֲלָצוּ שָׁד כְּתוּב תִּנִּין
כְּדֶרֶךְ חֲסִין (תְּהִלִּים פֶּס:ט), לִקֵּץ הַיּוֹמִין (דְּנִיָּאל יב:ג), וְעַל כֵּן סִבְרוּ שֶׁהוּא כְּמוֹ תִנִּין שֶׁהִנִּין
שֶׁל שׁוֹרִשִׁית. רְשָׁשְׁנוּ פוּעַל סָבִיל, וְהוּא מִן הַכְּפּוּלִים. וְיֵשׁ אֹמְרִים שֶׁהוּא בְּמוֹכָן רֶשׁ
וְעוֹשֶׁר (מִשְׁלֵי ל:ח), וּפִירוּשׁוֹ הַתְּרוּשְׁשָׁנוּ. וְיֵשׁ אֹמְרִים שֶׁהוּא בְּמוֹכָן לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדוּלִּים
(דְּבָרִים ד':ח), וּפִירוּשׁוֹ הוֹשְׁמָדְנוּ. גְּבּוֹל רְשָׁעָה תַּחֲסוּם הַפֶּשַׁע וְהַעֲוֹשָׁק, כְּמוֹ כִּי בִרְשָׁעִית
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה. וְעִנְיָנָם תִּרְאָנָה וְג' הַכְּתוּב מֵעַל לְגִבּוֹל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ עַל גִּבּוֹל, וְאוֹלֵם נִהְיָה לְהוֹסִיף
כְּמוֹ הַמֶּם הַזֶּה לְעַל, וְהַלְמִיד אַחֲרָיו, וְכֵן לְתַחַת וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה, כְּמוֹ מֵעַל לְמַדּוֹ (שְׁמ"א
יז:ט), מִתַּחַת לְמַסְגֵּרוֹת (מ"א ז:ב). וְזוֹ מִשְׁמַעוֹת הַפֶּסוּק כּוֹלּוֹ, שֶׁתִּלְמָדוּ לְדַעַת אֶת
אֶהְבְּתִי לָכֶם וְהִשְׁגַּחְתִּי עֲלֵיכֶם, כִּשְׁתִּירָאוֹ שֶׁשִּׁבְתֶּם אֶל אֲרָצְכֶם וְהִצַּלְתֶּם לִישְׁבָּה, אֲבָל
בִּידֵם לֹא יַעֲלֶה הַדְּבָר אֲלֵא הֵמָּה יִבְנוּ וְאֵנִי אֶהְרֹס. וְתִשְׁבַּחוּ וְתִגְדְּלוּ אֶת שְׁמִי [265ב] עַל
זֹאת, וְתִאֲמָרוּ יִגְדֵּל יוֹי מֵעַל לְגִבּוֹל יִשְׂרָאֵל, כְּלוּמַר גְּדוּלְתוֹ תִּמִּיד תִּירָאָה עֲלֵיכֶם, אוֹ
שְׁכוֹנֵתוֹ יִגְדֵּל יוֹי הַחֲגִין עַל גִּבּוֹל יִשְׂרָאֵל וּבְדוּמָה לְזֶה. וְיֵשׁ אֹמְרִים שֶׁמִּשְׁמַעוֹתוֹ: הִיָּה רְאוּי
שֶׁתַּעֲשׂוּ זֹאת וְתִדְבְּקוּ בִּזֶּה, אֲבָל עֲשִׂיתֶם אֶת הַהִפְךָ מִזֶּה, כִּפִּי שְׁבִיָּאֵר אַחֲרֵי כֵן. וְיֵשׁ

א א מִשָּׂא... בִּיד מִלְאָכִי: הַשּׁוּוֹה רֶאב"ע, דְּבָרָיו שֶׁהִקְדִּים לְפָרֶק, וְכֵן לְפִסּוּק. ב וְאִמְרָתָם בְּמָה
אֶהְבְּתִנּוּ: הִרְקָמָה, סוֹ 7, וְכֵן רֶאב"ע. ג לְתַנּוּת מִדְּבָר: הַשְּׂרִישִׁים, 'תִּן', וְרֹאֵה מִיכָה א:ח.

מלאכי

- א בְּשֵׁם אֱלֹהִים סִפֵּר מַלְאָכִי מִשָּׁא דְּבַר יְיָ אֶל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי קֵד קִיל אֵן זִמָּאן הָדָא אֲלֹנְבִיא
 ע"ה קבל גְּלוּה יֵשׁ אֱלִי אֲשׁוּר וְאִנְה תִנְבֵּא עֲלֵיהֶם וְלִים דְּלָךְ בְּצַחִיח בֵּל הוּ אֲכֹר אֲלֹנְבִיאִים
 וּמִן מוֹתָה אֲנִקְטַעַת אֲלֹנְבוּה וְלִדְלָךְ כֵּאֵן כְּתִם נְבוֹתָה זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי וּג' וְאֲדִלְלִיל
 עֲלִי דְלָךְ קו' עֵן עֲשׂוּ וְאֲשִׁים אֶת הָרִיו שְׂמִמָּה וְכִדְלָךְ כֵּאֵן בְּעַד חֲרָבֵן בֵּית רֵאשׁוֹן כִּמָּא נְבִיו בֵּה
 אֲלֹנְבִיא אֲלִמְתְּקִדְמִין וִידֵל עֲלִי דְלָךְ אִיצָא קו' כִּי חֲלַל יְהוּדָה קֹדֶשׁ לִיוִי וּבַעַל בֵּת אֵל נֹכַר
 וְהָדָא אֲמַר נָשִׁים נִכְרִיּוֹת אֲלֹדִי כֵּאֵן פִּי זִמָּאן עֲזָרָא וְנַחְמִיָּה פִי אוֹל בֵּית שְׁנֵי כִּמָּא תְּבִין פִּי סִפֵּר
 עֲזָרָא וְכִדְלָךְ אֲלִמְנִקּוֹל אֵן אֲלֹנְבוּה דִּאֲמַת בֵּין יֵשׁ פִּי בֵּית שְׁנֵי מ' סִנָּה אֱלִי אוֹל דּוֹלָה אוֹיְבֵי
 יוֹי וְהוּ תֵּאֲרִיךְ אֲלֹאֲסִכְנִדֵּר אֲלֹדִי נִסְמִיָּה נַחֵן לְשִׁטְרוֹת תָּם אֲנִקְטַעַת כְּמוֹת הָאוֹלָאִי
 אֲלֵתְלָתָה אֲעֲנִי חֲגִי זָכְרִיָּה וּמִלָּאכִי ע"ה וְאֲכֹרָהֶם [265א] מִלָּאכִי ע"ה וְלִדְלָךְ כְּתִמַּת בֵּה
 אֲסַפָּאֵר אֲלֹנְבִיאִים כִּלְהָא וְאֲמִתְּתִם בְּפָהּ אֲהֶתְתֵּנוּ מַעֲנָאָה וְאִם אֲמַרְתִּם בְּמָה אֲהַבְתֵּנוּ פִּאֲלֹגְוָאֵב
 הֲלָא אֲחַ עֲשִׂיו לִיעֲקֵב וְכִדְלָךְ תֵּאֲנִי וְאֲמַרְתִּם בְּמָה גִּאלְטֵךְ וְאֲמַרְתִּם בְּמָה בִּזְיוֹ אֶת שְׂמֵךְ לְתַנּוּת
 מְדָבֵר קֵד בִּינָא פִּי מוֹאצֵּעַ מִן הָדָא אֲלִכְתָּאֵב אֵן אֲלֹאֲצָח פִּי תַפְסִירָה אִנְה אֲלִחִיוֹאֵן
 אֲלִמְעֵרוֹף בֵּאֲבָן אוֹי וְהִי דוֹיכָאֵת תֵּאֲוִי אֲלִכְרָאֵב וְקֵד אֲתִי בֵּאֲלִתְאֲנִית מִתֵּל הָדָא
 וּבֵאֲלִתְדִכִּיר מִתֵּל גַּם תִּנּוּן חֲלָצוּ שְׁד וְלִם יִצַּח תַּפְסִירָה בֵּאֲלִעֲרֹבֵד פִּאֵן אֲלִעֲרֹבֵד עֲלִי מָא
 קִיל צִנְף מִן אֲלִחִיָּאֵת יִבְלַג טוֹלְהָא קִרִּיב אֲלֹאֲרֹבְעָה אֲדִרְעַ לִקְו' גַּם תִּנּוּן חֲלָצוּ שְׁד וְלִים
 לִלְחִיָּאֵת אֲתִירָא וְאֲלֹדִי אוֹקַע פִּי דְלָךְ מִשְׁאֲבָהָה תִּנּוּן לִתְנִין פִּי אֲלִלְפֹט לֹא סִימָא אֵן גַּם תִּנּוּן
 חֲלָצוּ שְׁד מִכְתוּב תִּנּוּן עֲלִי נִהַג חֲסִין לִקֵּץ הָיִמִּין פִּטֹּן מִתֵּל תִּנּוּן אֲלֹדִי נִוְנָה אֲצִלִּי רִשְׁשֵׁנוּ פִּעֵל
 לִם יִסֵּם פִּאֲעֵלָה וְהוּ דוֹ מִתְּלִין וְקִיל אִנְה פִּי מַעֲנִי רֵשׁ וְעוֹשֵׁר וְתַפְסִירָה אֲפִתְקִרְנָא וְקִיל אִנְה
 פִּי מַעֲנִי לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדוֹלִים וְתַפְסִירָה קִרְצָנָא גְּבֹל רִשְׁעָה תָּכֶם אֲלִטְלֵם וְאֲלֹגֹר מִתֵּל כִּי
 בִּרְשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וְעִנְיָכֶם תִּרְאָנָה וּג' קו' מַעַל לְגִבּוֹל יִשְׂרָאֵל מִתֵּל עַל גִּבּוֹל וְלִכֵּן עֲאֲדִתְהֶם
 זִיאֲרָה מִתֵּל הָדָא אֲלִמִּים מַעַל עַל וְאֲלִלְאֵם בְּעִדְהָא וְכִדְלָךְ מַעַל תַּחַת וְנַחוּ דְלָךְ מִתֵּל מַעַל
 לְמִדְיוֹ מִתַּחַת לְמִסְגְּרוֹת וְאִמָּא מַעֲנִי גְּמִלָּה אֲלִפְסוֹק פְּהוּ אֲנַכֶּם תַּחֲקִקוֹן מִחְבְּתִי לָכֶם וְעֲנִיאִתִּי
 בְּכֶם אֲדָא רֵאִיתֶם אֲנַכֶּם עֲדִתֶּם אֲלִי בִּלְאֻדְכֶם וְתַמְכִּנְתֶּם מִן עֲמֹאֲרֵתָהָ וְהֵם לִם יִמְכֵּן
 לָהֶם דְלָךְ בֵּל הֵמָּה יִבְנוּ וְאִנִּי אֲהֵרוֹס וְתַסְבַּחוּן וְתַעֲטִמוּן אֲסִמִּי [265ב] עֲלִי דְלָךְ פִּתְקוֹלוּ יִגְדֵּל
 יוֹי מַעַל לְגִבּוֹל יֵשׁ אִי תִטְהֵר עֲטֻמָּתָה דִּאִימָא עֲלִיכֶם אוֹ יִכּוֹן תַּקְדִּירָה יִגְדֵּל יוֹי הַמִּגִּין עַל
 גִּבּוֹל יֵשׁ וְנַחוּ דְלָךְ וְקִיל אֵן מַעֲנָאָה כֵּאֵן יִלִּיק בְּכֶם אֵן תַּפְעֵלוּ דְלָךְ וְתִלְתִּזְמוּהָ פִּפְעֵלְתֶּם

א ב ואמרתם בפה ואמרתם בפה ג תנין תנין ת, כד פעמיים. ה ונענכם תראנה ונעניכם תחאנה.

ראב"ע: תנות נקבות תנים זכרים. ד רששנו: הביאור הראשון כדברי ראב"ע: מגזרת רש ועושר.
 והשני מקורו באצול, דשש', הערה 10. ה מעל לגבול ישראל: יש אומרים, ביאורו האחרון

אומרים שמעל לגבול ישראל קשור אל ואתם. וכוונתו ואתם היושבים על גבול ישראל תאמרו יגדל יי. בן יִכְבֹּד אֶבְיָד וְעִבְדֵי אֲדֹנָיו יכבד הראשון יוצא לשניים, כאילו נאמר ועבד יכבד אדניו. והריו אשר כואם אב אני במוכן 'פא' בערבית, כלומר דרכו של בן שהוא מכבד את אביו, ועבד מכבד את אדוניו, ואם אתה אב, היכן כיבודי? וְאִמְרָתָם בְּפֶה בָּזְנוּ כבר אמרנו שכוונתו ואם אמרתם, והתשובה מְגִישִׁים עַל מִזְבֵּחַ לָחֶם מְלֻאָל מִטוֹנוֹמְלוּכֶלךְ. ויש אומרים שהוא כמו מגועל, כלומר מאוס, ומלשונו אשר לא יתגאל בפתג המלך (דניאל א:ח). וכן ואמרתם במה גאלעך כוונתו ואם אמרתם. והתשובה באמרתם שלחן יי נבזה הוא, מפני שמה שהבינו בראשונה בלחם מגואל שהטומאה בקרבן עצמו, בואר אחר־כך שנית שאינו כך. יתר על כן, מפני שהאמינו שהוא בזוי וזלזול בו, ונאמר באמרתם שלחן יי נבזה הוא, כלומר כשאתם אומרים זאת ביניכם לבין עצמכם ואתם מאמינים בזה, ומפני שהתכוון בזה לבזותם רק בעבודה סתם, לא בעבודה מיוחדת, עבר מדיבור על המזבח לשלחן. מפני שהכוונה להביא דוגמה בלבד, אף־על־פי שכל אחד מן השלחן והמזבח אפשר שייקרא בשמו של השני בהשאלה. וכן לחם מגואל אפשר שהכוונה בו ללחם, ואפשר שהכוונה בו לכשר הקרבנות, כמו את קרבני לחמי [266א] לאשי (במדבר כח:ב). וְכִי תִגִּישׁוּן עוֹר לְזֶבֶחַ וג' משמעות אין רע אין זה בעיניכם דבר מכוער, ואינכם בוחלים בו. ופירוש לפזחך מנהיגכם וראשכם, כמו פזח יהודה (חגי א:א,יד). ומשמעות הירצך הירצה כך וישעה אליך? וזו תוכחה להם לאמור, הגישו את הנקרבן שיעדתם לי לאחד מנציביכם ונכבדיכם וראו אם תשאו חן בעיניו בזה. מה שהוא בזוי בעיניכם איך תסתפקו בו לעבודת הבורא? וְעִתָּה חָלוּ נָא פְנֵי אֵל לִימְרָם לרפא את המחלה הזאת ועוררם לתשובה ולהתפלל בעד ישראל, כדי שיסור כעסו מהם ויחון אותם, הוא שנאמר ויחננו. ואם זה ממנהגם של הכהנים, לא כל שכן בחטאם. הסיבה היא מפני שהדבר בידם, הוא שנאמר מידכם היתה זאת. מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר וג' משמעותו מי בכם שגם ינעל את השערים, בלשון הבעת משאלה, כלומר מי הוא שיזכה בזה, ויבצע את מבוקשי בו. ומשמעות הכתוב גם אתה מרבה גם את המעשה הנזכר, שינעל את שערי המקדש כולם. וזה טוב מלעשות בו את המאוס. ויש אומרים שכוונתו מי יתן ויהיה בכם מי יסגור, ופירוש ולא תאירו מזבחי חנם ולא תדליקו בו אש, מפני ששם האש אור, אשר אור לו בציון (ישעיה לא:ט). ומלשונו נשים באות מאירות אותה (ישעיה כז:יא). ומשמעות חנם, כלומר מבלי [שיהיה] לכם שכר על זה, ומבלי שתצמצח לכם תועלת מזה אלא נזק. והכתוב אין לי חפץ בכם וג' כוונתו, כשאתם שקועים בחטא. כִּי מִחֲזֶרְחַ שְׁמֶשׁ וְעַד

של תנחום, הוא הראב"ע. ו ואם אב אני: הסברו של תנחום שוי"ו החיבור משמשת כפא הערבית, ראה לעיל, זכריה יד:יז. ואמרתם במה בזינו: תנחום התכוון לפירושו לפסוק ב לעיל: ואמרתם במה אהבתנו. ז לחם מגואל: השרשים, 'גאל', 'לחם'. ח אין רע: ראב"ע: בעיניכם. לפתחך: השרשים, 'פחה'. ראב"ע: כמו פזח יהודה. הירצך: ראב"ע: פירוש: שיאהבך בלב. ט ועתה חלו נא: ראה ראב"ע. י מי בכם: ביאורו האחרון כדברי ראב"ע. לא תאירו

- צדה כמא שרח בעד הדיא וקיל אן מעל לגבול יש' מתצל מע ואתם כאן תקדירה ואתם
 היושבים על גבול ישראל תאמרו יגדל יי גו יִכְבֹּד אֶבְיָ וְעַבְדֵי יְיָ יִכְבֹּד אֶלְאוּל עֲאֵמֵל פִּי
 אֵלֵב' כֵּאֵנָה קָאֵל וְעַבְדֵי יִכְבֹּד אֶדְנִי וְאֵלֵאוּ פִּי וְאֵם אֵב אֵי בִמְעֵנִי אֵלְפֵא פִּי אֵלְעֵרְכִיִּי אֵי מִן
 שֶׁאֵן אֵלְוֵלֵד אֵן יִכְרֵם אֵבֵאָה וְאֵלְעֵבֵד אֵן יִכְרֵם מוֹלֵאָה פֶּאֵן כֵּנֵת אֵבֵאָּ אֵיִן אֵכְרֵאֵמִי
 וְאֵמְרָתֶם בְּפִהָ בְּיָנִי קֵד קֵלְנֵא אֵן אֵלְמְעֵנִי וְאֵם אֵמְרָתֶם וְאֵלְגֵּוֹאֵב מְיָשִׁים עַל מוֹ' לְחֵם מְגֹוֹל
 מְדַנֵּס מֵלוֹת וְקִיל אֵנָה מֵתֵל מְגוֹעַל אֵי מְכֻרֹה וּמְנָה אֵשֶׁר לֹא יִתְגַּל בְּפִתְבֵּג הַמֶּלֶךְ וְכִדְלֵךְ
 וְאֵמ' בִּמ' גֵּא' מְעֵנָה וְאֵם אֵמְרָתֶם וְאֵלְגֵּוֹאֵב בִּאֵמְרָתֶם שְׁלַחַן יוֹי נְבוֹזָה הוּא וְדִלֵךְ אֵנָה לֵמֵא כֵּאֵן
 אֵלְמְפֵהוּם אֵלְאוּל מִן לְחֵם מְגוֹאֵל אֵן אֵלְדֵּנֵס פִּי נֶפֶס אֵלְקֵרְבֵּן בִּיִן תֵּאֵנִיאָ אֵנָה לִיס כִּדְלֵךְ בֵּל
 לֵאֲעֵתְקֵאֲרֵהֶם פִּיהָ אֵלְנֵקֶץ וְתֵהֲאוֹנֵהֶם בֵּה פִקָּאֵל בֵּא' ש' יוֹי נִב' הוּא יֵעֲנִי בְּקוֹלְכֶם דִּלֵךְ פִּי
 בִּוֹאֵטְנֶכֶם וְאֵעֵתְקֵאֲרֵכֶם לֵה וְלֵמֵא כֵּאֵן אֵנֵמֵא יִרִיד בִּדְלֵךְ תֵּהֲאוֹנֵהֶם בִּאֵלְעֵבוּדָה מֵטִלְקֵא לֹא
 בְּעֵבוּדָה מְכֻצּוּצָה אֵנֵתְקֵל מִן כֹּכֵר אֵלְמִזְבֵּחַ אֵלִי אֵלְשִׁלְחֹן לֵאֵן אֵלְמֵרֵאֵד אֵקֵאֵמָה מֵתֵל
 פִּקֵּט וְאֵן כֵּאֵן כֹּל וְאֵחֵד מִן אֵלְשִׁלְחֹן וְאֵלְמִזְבֵּחַ יִגְזוּ אֵן יֵסְמִי בֵּאֵסֵם אֵלְאֲכֵר אֵסֵתְעֵאֲרָה
 וְכִדְלֵךְ לְחֵם מְגוֹאֵל יִגְזוּ אֵן יִרֵאֵד בֵּה אֵלְכֵכְז וְיִגְזוּ אֵן יִרֵאֵד בֵּה לְחֹם אֵלְקֵרֵאֲבִין מֵתֵל אֵת
 קֵרְבִּי לְחִמִּי [266] לֵאשִׁי וְכִי תִּגְיִשׁוּן עוֹר לְזִבְצֹן וְג' מְעֵנִי אֵין רַע לִיס הוּ עֵנְדֶכֶם אֵמֵר קִבְיָה
 וְלֹא תִסְתַּנְכַּפּוֹן מִנָּה וְשִׁרְח לְפִתְחֵךְ רֵאִיִּסְכֶּם וּמִקְדַּמְכֶם מֵתֵל פִּתְחֵת יְהוּדָה וּמְעֵנִי הִירְצֵךְ הֵל
 יִרְצֵאֵךְ אֵן יִקְבֵּל עֲלֵיךְ וְהֵיֵא תוֹכִיךְ לֵהֶם יִקוּ' קֵדְמוּ מֵא תִכְצוֹנִי בֵּה מִן דִּלֵךְ לֵאֵחֵד
 אֵמֵרֵאִיכֶם וְאֵגְלֵאִיכֶם וְאֵנֵטֵרוּ הֵל תְּחַטֹּן עֵנְדָה בִּדְלֵךְ פִּמֵּא הוּ נֵקֶץ פִּי חֵק מִנְכֶם כִּיִּי
 תִרְתַּצוּהָ לְתַתְעֵבְדוּ בֵּה לְלִזְאֵלֵק וְעֵתָה חֲלוּ נֵא פִּנִי אֵל אֵעֵלְמָהֶם בִּטֵּב הֵיֵא אֵלְמֵרֶץ וְחִטָּהֶם
 עֲלִי אֵלְתוֹבָה וְאֵלְתִּשְׁפַּע פִּי יש' פִּיזוֹל אֵלְסִכְט עֵנָהֶם וִירְחֵמוּ הוּ קו' וִיחַנּוּ פֶּאֵן דִּלֵךְ מִן
 שֶׁאֵן אֵלְכֵהִינִים פִּכִּיִּי פִי דִנְבָהֶם אֵלְסִכֵּב פִּיהָ לֵאֵן אֵלְאֵמֵר בִּידֵהֶם וְהוּ קו' מִידְכֶם הִיתָה זֹאת
 מִי גֵם בְּכֶם וְיִסְגוֹר וְג' מְעֵנָה מִן הוּ מִנְכֶם אֵיֵצֵא יִגְלֵק אֵלְאֵבֹוֵאֵב עֲלִי טֵרִיק אֵלְתִּמְנִי אֵי מִן
 אֵלִידִי יִפּוּ בִּדְלֵךְ וְיִקְצִי מֵרֵאֵדִי פִּיהָ וּמְעֵנִי קו' גֵּם אֵתָה יֵצִיף אֵיֵצֵא אֵלִי אֵלְפֵעַל אֵלְמִדְכּוֹר
 אֵן יִגְלֵק אֵבֹוֵנֵא] אֵלְמִקְדֵּשׁ בִּאֵלְגֵּמְלָה פֶּאֵן דִּלֵךְ אֵפְצֵל מִן פֵּעַל אֵלְמְכֻרֹה פִּיהָ וְקִיל אֵן
 תִּקְדִּירָה מִי יֵתוּ וְיֵהִיָּה בִּכֶם מִי יִסְגוֹר וְשִׁרְח וְלֹא תֵאִירוּ מִזְבְּחֵי חֲנֹם וְלֹא תִשְׁעֵלוּן אֵלְנֵאֵר פִּיהָ
 לֵאֵן אֵסֵם אֵלְנֵאֵר הוּ אֵשֶׁר אֹור לוֹ בִּצִּיּוֹן וּמְנָה נִשִּׁים בֵּאוֹת מֵאִירוֹת אֹוְתָה וּמְעֵנִי חֲנֹם אֵי מִן גִּיר
 אֲגֵר לִכֶּם פִּי דִלֵךְ וְלֹא נִפְעַי יַעוֹד עֲלֵיכֶם כֹּל צֵרֵר וְקו' אֵין לִי חֲפֹץ בִּכֶם וְג' יֵעֲנִי בֵּה מֵע
 הֵיֵא אֵלְחֵאֵל מִן אֵלְכֵטֵא כִּי מִמְזִרְחַן שְׁמֵשׁ וְעַד מְבֹאוֹ יִרִיד סֵאִיר אֵלְמְעֵמֹור מִן אֵלְאֵרֶץ מִן

ו בְּיָנִי: בְּיָנִי. ז מְגוֹאֵל] מְגֵאֵל. ח וְכִי תִּגְיִשׁוּן עוֹר] וְכִי תִּגְיִשׁוּן עוֹר. ט [נֵא] נָה ת. י בְּכֶם
 בְּכֶם. הוּ] אֹור ת. יא מִמְזִרְחַן...מְבֹאוֹ] מִמְזִרְחַן...מְבֹאוֹ. יג [אֵמְרָתֶם] [אֵמְרָתֶם, וְרֵאָה חֲלוּ, בִּיֵּת.

מִזְבְּחֵי חֲנֹם: הִרְשִׁיט, 'אֹור', וְכֵן רֵאֵב"ע. יא כִּי מִמְזִרְחַן שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבֹאוֹ: רֵאֵב"ע: מִקְצֵה
 הָאָרֶץ וְעַד קֵצֵה הָאָרֶץ. מִקְדֵּשׁ מִקְטֵר מִגֵּשׁ לְשִׁמִּי: תְּנַחֲנוּם צִיטֵט אֵת רֵאֵב"ע. הֵאֲחֵרוּן, לֵאחֲרֵי
 בִּיאֹוֹד, צִיטֵט גֵּם אֵת דְּבָרֵי רִיב"ז, בְּלִי צִיּוֹן שְׁמוֹ. וְרֵאָה הִרְקֻמָּה, קִנֵּא 21, וְהִרְשִׁיט, 'נִשֵּׁ', 'קִטֵּר'.

מָבֹאוֹ כוונתו כל היישוב בארץ מקצה מצד מזרח עד קצה מצד מערב. והכתוב וכל מקום מקטר מגש לשמי יש אומרים שמשמעותו אילו ציווית זאת עליהם, היו ממהרים לעשותו, אך אינני זקוק לזה [ב266]. אמר המורה אבו אלוליד ע"ה, שמקטר כאן אינו בינוני אלא שם, כמו קטרת. ומגש תוארו, כאילו נאמר קטורת מוגשת. ואלה דברים יפים מאוד. והיה מי שסבר שהם תארים למתוארים שנשמטו, והתואר בא במקום המתואר, והוא מניח שכוונתו קטרת מקוטרת וקרבן מגש. ויש אומרים שכוונת הכתוב היא רק להוכיח את ישראל על שבזו לחובותיהם לאלהים ישתבח ויתעלה, ואמר: שמי גדול ומכובד בקרב כל האומות, ואני אשעה לזה מידם, כגון הקטרת קטורת והקרת קרבו. מאחר שהקרבן כשלעצמו אינו דרוש לי, ולכן אין לי צורך בכם כשאניכם מכבדים אותי ואת שמי, שהוא בלא ספק גדול בעיני כל האומות. אלא שלטענתם נקטו אמצעים כדי להאדיר את שמו יתעלה, במובן הכתוב מי לא יידאך מלך הגוים כי לך יאתה (ירמיה י:ז), וזו משמעות הכתוב כי גדול שמי בגוים אמר יי צבאות. ויִבְּרָא נִבְרָה אֶכְלֹוּ נִבְרָה פִּרְיוֹ, כמו תנובה, וכן נִבְרָה שפתיים כמו פרי שפתיים. והכוונה כאן מה שלוקחים ומקבלים בשביל לאכול. ואכלו מקור, והוא למתואר בנבזה, והתואר קדם, כלומר ופרי אכלו בזוי ומאוס. ומובנו שהם מבזים אותו מפני שהוא מועט, ואינם מתכוונים לאכול אותו כמו שצריך. ויש אומרים שכוונתו וניב אכלו נבזה, כלומר פרי אכול. ואכלו בלי כינוי אכול. ויש אומרים שניבו ואכלו אותו הדבר, וכוונתו וניבו ואכלו נבזה. וְאֶמְרָתֶם הִנֵּה מִתְקַלָּה וְג' ביסודו יי
 מה תלאה, שתי מלים, והורכבו, כמו מזה בידך (שמות ד:ב). וכוונתו מה זאת התלאה. ופירוש תלאה פגע ופורענות, כמו כל התלאה אשר מצאתם בדרך (שמות יח:ח). ומובנו ותאמרו לעצמכם מה הפגע הזה [א267] והאסון, וכוונתם מה הטרחה הרבה בסוהרה והקדשה באכילת התבשיל המועט הזה. ולכן פירשוהו מה הטרחה הזאת, על-פי העניין. וזו תוכחה על שזלזלו בהיטהרות לאכילת הקדשים והשליכו אותו, וכוז לאותו תבשיל, הוא שנאמר והפחתם אותו. המובן המילולי תפוחו בו, ומשמעותו תברזו לו, כמי שנופח בכפו מתוך כוז לדבר מה, או שהוא שם אותו בכפו ונופח בו. ויש אומרים שהוא מלשון ונפש בעליה הפחתי (איוב לא:לט), וזה במובן הסתלקות דבר והחמצתו. וגם זה במובן לפחת, וכוונתו על ידי גזל אתם גורמים לבעליי שיחמיץ זאת, כמו שנאמר והבאתם גזול. ומה שאמרנו תחילה מתאים יותר למקום. והכתוב והבאתם גזול עניין אחר. ועוד אמרו שהכינוי אשר בוהפחתם אותו מוסב אליו יתעלה ומשמעותו הצקתם לו, כדימוי רתחת הכעס לאשים וברקים, מלשון ימטר על רשעים פחים (תהלים יא:ו). וגם זה אינו מתקבל על הדעת, (לא) בפירוש וולא) בדקדוק. וְאָרֹד נִכְלָה וְג' נוכל בן בליעל וצבוע. וזה קרוב לבנכיהם אשר נכלו לכם (במדבר כה:יח). וזו מזימה בתחבולות

וראב"ע הוסיף וכתב: כל דבר מוקטר ומוגש הראוי לכבודי. יי וניבו נבזה אכלו: השרשים, ז'וב, וכן ראב"ע. הוא שכתב גם: וניבו הוא לחמו. וראה זכריה ט:יז. יי מתלאה: כראב"ע.

טרפהא מן גהה אלמשרק אלי טרפהא מן גהה אלמגרב וקר' וכל מקום מקטר מנש לשמי קיל אן מענאה לו אמרתהם בולך לסארעו אליה פליס אנא מפתקר' [266] קאל אלאסתאד אבו אלוליד ר'א'ע' אן מקטר הנא ליס צפה בל אסם מל' קטרת ומנש צפה לה כאנה קאל קטורת מוגשת והו קול חסן גרא ואמא גירה פיגעהלא צפאת למרצופאת חדפת ואקימת אלצפה מקאם אלמוצוף ויקדרה קטרת מקוטרת וקר' מנש וקיל אן מעני אלקר' אנמא הו תוביך ישראל עלי אודראהם לחקוק אללה סב' ותע' פקאל אן אסמי ענד סאיר אלאמם עטים מכרם ואנא ארתצי דלך מנהם מל' תבכיר אלבכור ותקריב אלקרבן אד ליס אלקרבן מטלוב ענדי לדאתה פלדלך אין לי חפץ בכס מע עדם אכראמכם לי ולאסמי אלדי הו עטים בלא שך ענד סאיר אלאמם ואנמא אכור מא אכורה מן אלוסאיט לאסתעטאם גנאבה תע' בזעמה] עלי מעני קר' מי לא יידאך מלך הגוים כי לך יאתה פהדא מעני קר' כי גדול שמי בגוים אמר יי צבאות ויב' נב' אָלְלוּ ייבו תמרה מל' תנובה וכדלך ייב שפתים מל' פרי שפתים ואלמרעד בה הנא מא יוכד ויתחצל מנה ללאכל ואכלו מצדר והו ללמוצוף בנבזה וקדמת אלצפה אי ותמרה אכלה מזדרא חקיר ואלמעני אנהם יסתחקרוה לקלתה פלא יתאחבון לאכלה כמה יגב וקיל אן תקדירה ויב אכלו נבזה אי תמרה טעמה פיכון אכלו קבל אלאצאפה אוכל וקיל אן ייבו ואכלו סרא ואלתקדיר ויבו ואכלו נבזה וְאַמְרָתָם הִנֵּה פְתִילָאָהּ וג' אלאצל מה תלאה כלמתין פרכבת מל' מזה בידך ותקדירה מה זאת התלאה ותפסיר תלאה מציבה ונאיבה מל' כל התלאה אשר מצאתם בדרך ואלמעני ותקולון פי אנפסכם מא הדיה אלמציבה [267] ואלכליה והם יירידון מה הדיה אלכלפה אלשדידה פי אלטורה ואלקדשה פי אכל הדיה אלקדר אליסיר ולדלך פסר מא הדיה אלכלפה בחסב אלמעני והדיה תוביך עלי אסתתקאלהם ללתטהר לאכל אלקדשים ואטראחהם לה ואסתחקארהם לדלך אלקדר הו קר' והפחתם אותו מחץ אללפט תנפכורה תחתקורה כמן ינפך פי כפה אחתראקא לשי או יצעה פי כפה וינפך פיה וקיל אנה מן ונפש בעליה הפחתי והו מעני דהאב אלשי ופראתה והו איצא מן מעני אלנפך ומענאה אנכם תפותון דלך צאחבה באלגצב כמה קאל והבאתם גזול ומא קלנאה אולא אנסב באלמכאן וקר' והבאתם גזול מעני אכר וקיל איצא אן אלצמיר פי והפחתם אותו ענה תע' ומענאה אחרגתמה תשביהא לחמיה אלגצב באלניראן ואלצואעק מן ימטר על רשעים פחים והדיה איצא בעיד פי אלתפסיר ואלתצריף וְאִרְוֹ נֹכַל וג' נוכל כביית מראיי ודלך קריב מן בנכליהם אשר נכלו לכם והו אלמכאידה

יד ויש תקוה בעדרו זכר] ויש בעדרו זכר. אלי ויה בוכתו של הכותב (המחבר, או המעתיק) יש תקוה, הכותב באיוב ובאיכה.

והפחתם אותו: "ויש אומרים שהוא כלשון ונפש בעליה הפחתי..." הוא ריב"ג, בשרשים, 'נפח'. יד וארור נוכל: שם, 'נכל', וראה להלן, ב:ב.

ועורמה. והכתוב ויש בעדרו זכר, מפני שהנבחר לקרבן צריך שיהיה זכר תמים (ויקרא א:ג,י), חוץ מכמה קורבנות. ומה שהוא פחות מזה הוא משחת, כלומר פסול ואינו כשר להקרבה. וקילל את מי שמשאיר בעדרו זכר כשר להקרבה, ומביא לאלהים משחת, והוא שאינו זכר או אינו תמים. ומשחת סביל של הפעיל. והקמץ עבר מן השרק, כמו משלך (שמו"ב כ:כא). וְאֶרְוֹתַי אֶת בְּרִכּוֹתֵיכֶם וְגַם אֶרְוִיתִי יְדוּעַ שְׁלֹשׁ אֲרִירָה הַהִיפֵךְ שֶׁל בְּרָכָה. כִּשֶׁם שֶׁבְּרָכָה צְמִיחָה וְתוֹסֶפֶת, כֵּךְ אֲרִירָה מַחִיקָה וּפַחַת. וּמִפְּנֵי שֶׁהַכֹּהֲנִים הֵם הַמוֹפְקָדִים לְהַתְפַּלֵּל בְּעַד הָעַם וּלְבַקֵּשׁ מַחִילָה בַּעֲבוּרָם, וּלְלַמֵּד אֶת הַחוֹבוֹת, אָמַר לָהֶם, [267ב] שֶׁאִם יִזְלְזְלוּ בַּעֲנִיֵּין הַקּוֹרְבָנוֹת וּבַהֲדַרְכָתָם לְמָה שֶׁהֵם חַיִּיבִים לְגַבִּיהֶם, הוּא יִמַּח אֶת בְּרִכּוֹתֵיהֶם וְהָעוֹנֵשׁ יַחֲוֹל עַל הַכּוֹל, מִפְּנֵי שֶׁהַבְּצוּרָה תִּפְגַּע בַּשְּׂדוֹת וּבַעֲדָרֵי הָצֹאן, וּמִצָּבָם יִירֶעַ בְּגַלֵּל מָה שֶׁהֵבִיאוּ לְאֱלֹהִים, וּפַחַת גַּם הַחֶלֶק הַמְּגִיעַ לַכֹּהֲנִים. וְהַכְּתוּב וְגַם אֲרִוִּתִּיהָ חֲזָרָה לְשֵׁם חִיזוּק. וְכִינּוּי הַנִּקְבָּה מוֹסֵב אֶל בְּרָכָה, שֶׁהִיא יָחִיד שֶׁל בְּרִכּוֹתֵיכֶם. וְאוּלַי וְאוּרִיתִי אֶת בְּרִכּוֹתֵיכֶם מִשְׁמַעְתּוֹ יִהְיֶה לְקַלְלוֹת, הַהִיפֵךְ מִמּוֹבֵן וְיִהְיֶה יוֹי אֱלֹהִים לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבְּרָכָה. וְהַלְשׁוֹן הַזֶּה, כְּלוּמַר וְאוּרִיתִי, אֲרִוִּתִּיהָ, מִן הַכְּפֻלִּים. וְהִיא צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדִגֵּשׁ, כְּמוֹ אֲשֶׁר שְׁנוֹתֵי בֶרֶק חֲרָבִי (ד'ב' לב:מא), וְחֲנוּתִי אֲתֵּשׁ אֲחֹזֶן (שְׁמוֹת לג:יט), אֲלֵאשְׁלֵא יִכְלוּ לְדַגֵּשׁ בְּגַלֵּל הָרִי"ש. וְכֵן מֵאֵרָה מִלְשׁוֹנָה, וְהִיא צָרִיךְ לְדַגֵּשׁ, בְּמִשְׁקַל מְסֻלָּה. גּוֹעֵר לָכֵן אֶת הַיָּדָע אֲשֶׁר מִיָּדָנוּ, מִלְשׁוֹן גַּעַר חֵית קֹנָה (תְּהִלִּים סח:לא), גַּעַרֹת זָדִים (שִׁם קיט:כא). פָּרַשׁ חֲגִלָּם מֵאַחֵר שֶׁעַל־פִּירוּב מֵבִיָּאִים קֶרֶב בַּעַת הַעֲלִיָּה לְרִגְלָהּ, נִקְרָא גַּם הוּא חֹג, כְּמוֹ אֲשֶׁר חֹג בַּעֲבוּתֵיכֶם עַד קֶרֶנוֹת הַמִּזְבֵּחַ (שִׁם קיח:כז). נֹאמַר כֹּאן: אֲנִי אֲשַׁלֵּךְ אֶת הַפְּסוּלֹת שֶׁל מָה שֶׁאַתֶּם מִקְרִיבִים עַל פְּנֵי הַמִּבְיָאִים אוֹתוֹ וּמִקְרִיבִים אוֹתוֹ. מִשְׁמַעְתּוֹ לֹא אֲרַצָּה בּוֹ וְלֹא אֲשַׁעֶה אֵלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּנִיגוּד לְמָה שֶׁאֲנִי רּוֹצֶה. וְנִשְׁאַ אֶתְכֶם אֶלְיוֹ יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַכּוֹוֹנָה וְנִשְׁא הַנּוֹשֵׂא. וְכוּוֹנָתוֹ לְאוֹיֵב, אֶף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא אָמַר זֹאת בְּפִירוּשׁ. מִשְׁמַעְתּוֹ שֶׁהָאוֹיֵב יִגְרֹשׁ וְיִגְלֹם מֵאַרְצָם אֶל אֲרָצוֹ, כְּפִי שֶׁפִּגְעַת בָּהֶם תַּחֲלִילָה, כֹּאִילוֹ נֹאמַר וְנִשְׁא הָאוֹיֵב אֶתְכֶם אֵלָיו. וְיִדְעֻתָם כִּי שְׁלַחְתִּי אֶלְיָכֶם וְג' יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁדְּבָרִים אֵלֶּה מוֹפְנִים אֶל יִשְׂרָאֵל, וְהוּא מַעֲוֹרֵר בְּזֶה לְכַבֵּד אֶת הַכֹּהֲנִים. וּמִשְׁמַעְתּוֹ כִּי שְׁלַחְתִּי אֵלֵיכֶם צִיּוֹתִיכֶם בְּתוֹרָה עַל זֹאת. וְאִפְשָׁר שֶׁהוּא מוֹסֵב אֶל הַמִּשְׁךְ הַדְּבָרִים בְּתוֹכָתָהּ הַכֹּהֲנִים. וְאוֹלָם הַזִּכִּיר רַק אֶת לוי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֵיקַר הַשִּׁבְט, [268א] וְהַדְּבָרִים כּוֹלְלִים אֶת הַלְוִיִּם וְאֶת הַכֹּהֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כֻּלָּל הַמוֹפְקָדִים עַל הַמִּקְדָּשׁ. וְהַכּוֹוֹנָה בְּזֶה בְּמִיּוּחַד לַכֹּהֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם רִאשִׁיָּהֶם וּמִנְהִיגֵיהֶם. בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלֹם וְג' כְּלוּמַר כְּרַתִּית עִמָּהֶם בְּרִית לְתַת

ב וְאוּרִיתִי: רֹאב"ע: וְהַטַּעַם הַבְּרָכָה. וְרָאָה הַשְּׂרָשִׁים, 'אֲרִיר', וְשֵׁם הַפְּנִיָּה אֶל אֲלֵמֶסְתִּלְחָק. תִּנְחוּם כֹּתֵב כֹּאן אֲרִירָה, כִּנְגַד בְּרָכָה, כְּפִי שֶׁהִיא נְהוּגָה בִּימֵי הַבִּינָיִים, שֶׁהַשְׁתַּמְשׁוּ בְּמִשְׁקַל פְּעִילָה, לְצִיּוֹן מִשְׁמַעְתּוֹ שֶׁל פּוֹעֵל בְּבִינָיִן קֵל, בְּנוֹסֵף עַל הַשִּׁמּוּשׁ בְּשֵׁם הַעֲצָם הַמוֹפְשֵׁט, כְּמוֹ בְּרָכָה. וְרָאָה קְבִיעָה, לְהֵלֶן, ג'ח. וְרָאָה הַמְּבּוּא. ג הִנֵּנִי גּוֹעֵר לָכֵם אֶת הַזֶּרַע: הַשְׁוּוֹה רֹאב"ע: שֶׁלֹּא יִצְמַח. וְרָאָה

באלחיל ואלמכר וקו' יש בעדרו זכר לאן אלמכתאר ללקרבאן אן יכון זכר תמים אלא פי בעץ אלקראבין פמא נקץ ען דלך פהו משחת אי מפסוד ען אלצלוח ללתקריב פדעא עלי מן יתוך פי עדור זכר צאלח ללתקריב ויאתי ללה באלמשחת והו אלדי לים בזכר או לים תמים ומשחת מפעול מן הפעיל ואלקמץ מנתקל ען אלשרק מתל משלך וְאֲרוֹתַי אֶת בְּרִכּוֹתֵיכֶם וְגַם אֲרוֹתַי קֵד עִלָּם אֵן לָגָה אִירִידָה צִד בִּרְכָּה פִּכְמָא אֵן אִלְבִּרְכָּה נִמּוּ וְזִיאֲרָה כְּדִלְךָ אִירִידָה מִחֶק וְנִקְצָאן וְלֹאן אִלְכֹתֵינִים הֵם מִתּוֹלִיִּין אִלְדַּעַא לִלְמֵלָה וְאַלְאִסְתַּגְפָּאָר עֵנָהּם וְתַעֲלִימָהּם אִלּוּאִגְבָּאָת פִּקָּאָל לָהֶם אָנָהּם [3267] אִדָּא תַהֲאוּנוּ פִי אִמֵּר אִלְקִרָאבִין וְאַרְשָׁאֲרָהֶם אִלִּי אִלּוּאִגְבָּ פִּיֵּהָ מִחֶק מָא יִבְאָרְכוּן פִּיֵּה פִיעֵם אִלְעָקָב לִלְגְמִיע לֹאן אִלְקַחֵט יִקַּע פִי אִלְמִזְאָרַע וְאַלְמִזְאָרִישִׁי פִתְצִיק אַחוּאֲלָהֶם עֵן מָא יֵאֲתוּן בָּה לֵלָה וְתַקֵּל אִלְחֶקוּק אִלּוּאִצְלָה לִלְכֹתֵינִים אִיצָא וְקו' וְגַם אִרוּתִיָּה תְכַרִּיר לִלְתַּאכִיד וְתַאנִּית אִלְצִמִיר עֲלִי אִצְמָאָר בִּרְכָּה אִלְדִּי הוּא וְאַחַד בִּרְכוּתִי [כ] וְרַבְמָא כָּאן מַעֲנִי וְאוּרֹתִי אֵת בִּרְכוּתִיכֶם אִקְלָבָהּ לַעֲנָאָת צִד מַעֲנִי וְיִהְיֶה יוֹי אֱלֹהֶיךָ לָךְ אֵת הַקִּלְלָה לְבִרְכָּה וְהִדָּה אִלְלָגָה אַעֲנִי וְאוּרֹתִי אִרוּתִיָּה מִן דְּרֹאֲתָ אִלְמַתְלִין וְחִקָּהָ אִלְתַּשְׁדִּיד מַתֵּל אִם שְׁנוּתִי בִּרְק חֲרָבִי וְחֲנוּתִי אֵת אִשְׁרֵי אַחֲוֹן וְאַנְמָא אִמְתַּנַּע אִלְתַּשְׁדִּיד לֵאגֵל אִלְרָא וְכְדִלְךָ מֵאַרְהָ מִנְהָ וְחִקָּהָ אִלְתַּשְׁדִּיד וְזֶן מַסְלָה גּוֹעֵר קֶסֶם אֶת הֶעָרַע אִפְנִיָּה וְאַעֲדָמָה מִן גַּעַר חֵית קֹנָה גַּעַרֹת זֹדִים פִּרְשׁ חֲגִיכֶם לִמָּא כָּאן אִלְקִרְבֹּן כְּתִירָא מָא יֹרֵתִי בָּה פִי וְקַת אִלְחָג סְמִי אִיצָא חֶג מַתֵּל אִסְרוּ חֶג בַּעֲבוּתִים עַד קִרְוֹת הַחֲזוּבָח פִּקָּאָל הָנָא אִנִּי אִטְרַח פִּרְתָּ מָא תִקְרַבּוּהָ עֲלִי וְגֹוָה אִלְאֲתִיִּין בָּה וְאַלְמִקְרַבִּין לָה אִלְמַעֲנִי אִנִּי לֹא אִרְתַּצִּיָּה וְלֹא אִתְקַבְּלָה לְכוּנָה עֲלִי כְּלָאָף מָא אִרְדַּתָּה וְנִשְׂאָ אֶתְקֶם אֶלְיוֹ קִיל אָנָה יִרִיד וְנִשָּׂא הַנוּשָׂא וְהוּא יִרִיד בָּה אִלְעַדּוֹ וְאֵן כָּאן לֹם יִצְרַח בָּה פִּאִלְמַעֲנִי אֵן אִלְעַדּוֹ יִקְלַעֵהּם וְיִגְלוּהֶם מִן בִּלְאֲרָהֶם אִלִּי בִלְאֲרָה כִּמָּא אִצְאָבָהֶם אִוִּלָּא כִּאֲנָה קָאָל וְנִשָּׂא הָאוֹיֵב אֲתַכֶּם אִלְיוֹ וְיִדְעֻתֶם כִּי שְׁלַחְתִּי אֶלְיֶכֶם וְג' קִיל אֵן הוּא אִלְכְּטָאָב לִישׁ יִחְצֶהֶם בָּה עֲלִי אִכְרָאִם אִלְכָּה' וְמַעֲנִי כִי שְׁלַחְתִּי אִלְיֶכֶם אִנִּי אִמְרַתְכֶם פִי אִלְתּוּרָה בְּדִלְךָ וְיִחַתְמֵל כּוּנָה רֵאגֵּעַ עֲלִי נִסְק אִלְקו' פִי וְעֵץ אִלְכָּה' וְאַנְמָא דִּכְר לוי לֵאנָה אִצֵּל אִלְשִׁבֵּט [268] וְלִיכּוּן אִלְכִּלָּאִם עֲאִמָּא לְנִלְזִיּוּם וְלִלְכָה' לֵאנָהֶם גְּמִיעַ מִתּוֹלִיִּין אִמֵּר אִלְמִקְדֵּשׁ וְאַלְמִרָאָד בְּדִלְךָ עֲלִי אִלְתַּכְצִיץ אִנְמָא הוּא אִלְכָּה' לֵאנָהֶם אִלְתַּקְדָּמָה וְאַלְרִיאִסָּה עֲלִיהֶם בְּרִיתִי הִתְתָּה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְג' יַעֲנִי אִנִּי עֲאִהֲרַתְהֶם עֲלִי אַעֲטָאֵהֶם גִּזָּא טֹאעַתְהֶם לִי חֵיאָה אִלְדִּנִּיא

ב ב ברכותיכם] ברכותיהם ת. ג הָעָרַע] הָעָרַע. חֲגִיכֶם. אֶלְיוֹ. ד וְיִדְעֻתֶם כִּי שְׁלַחְתִּי] וְיִדְעֻתֶם כִּי שְׁלַחְתִּי. ה הַחַיִּים] הַחַיִּים. ו הִתְתָּה] הִתְתָּה. נִמְצָא] נִמְצָא. בִּלָּא] בִּלָּא. ט וְיִדְעֻתֶם כִּי שְׁלַחְתִּי.

להלן, ג'יא. פרש חגיכם: השרשים, פרש, וכן ראב"ע. ונשא אתכם אליו: יש אומרים" הוא ראב"ע: ונשא אתכם הנושא הוא האויב. וראה השרשים, 'נשא'. ד וידעתם: "אמר" הוא ראב"ע. ה ברייתי היתה אתו: השווה ראב"ע. ומפני שמי נחת הוא: בשרשים, 'נחת', שתי האפשרויות: אחת, שזוהו נפעל של נחת, במובן דכא ושפל רוח, ושנייה, שהוא מן הכפולים, כמו ויהי חתת

להם כגמול על שנשמעו לי את חיי העולם הזה, וחסינות מפני הרעות. ואם תרצה אמור אושר העולם הזה ואושר העולם הבא, שהוא השלום האמיתי, ויש אומרים שהכוונה: כרתתי עמהם ברית על המצוות ששייגו באמצעותן חיים ושלום. והכתוב ואתנם לו מורא ויראני [אמור] על אותן המצוות, שהוא חושש שמא יעבור עליהן או יחמיץ את קבלתן. ויש אומרים שואתנם אמור על ישראל. גרמתי להם שייזכרו בו וכך ייראוהו ויפחדו מפניו. אחר־כך אמר שעשה כך, כלומר כפי שצווייתי, הוא שנאמר ויראני ומפני שמי נחת הוא. ופירוש נחת שבור, כלומר נכנע וירא. אפשר שהוא נפעל של הכפולים והוא ביסודו נחת, מלשון ויהי חתת אלהים (בראשית לה:ה). ואפשר שהוא נפעל מגזרת פ־א הפועל נוֹן, מלשון ונחת זרועו יראה (ישעיה לז:ל), ונחתה קשת נחושה (שמו"ב כב:לה), והוא ביסודו נחת. על־כל־פנים היה צריך להיות דגוש אילו לא הייתה שם חִית. והתכוון בזה לראשוני הצדיקים ששירתו בכהונה גדולה. עורר בזה את המשרתים אותו זמן, שיידמו לאבותיהם בשמירה על המצוות והתנהגות טובה. תוֹרַת אֱמֶת הִיְתָה בְפִיָּהּ וג' משמעות תורת אמת, שישפוט על־פי התורה עצמה ולא ישא פני איש, ולא ישנה אותה למטרה שפלה, הוא שנאמר ועולה לא נמצא בשפתיו. והכוונה בשלום למידות טובות לבריות ותיקון ההנהגה בין האנשים בחסד, מפני שבזה יהיה השלום בין הכול. ומישור תיקון מעשי משפט וצדק. אחר־כך נאמר ורבים השיב מעון, מפני שבאמיתות שהוא מורה להם, ונוהג בהם [268ב] בחסד, ובהיווכחם במעשיו הצודקים, יודרכו בצורך בו וישוּבו מחטאיהם מהם ובהם, מבלי לטרות. ואחר המפרשים אמר, שהכוונה בזה לפינחס. ופירושוו החזקים ז"ל על אהרן ע"ה וכיאר שכל אלה היו תארי, והרחיבו את דבריהם בזה. וזה בלא ספק דרכו ודרך כל ההולך בעקבותיו בכהונתו, מפני שהוא ממלא את מקומו. והלא ידעת את דברי הכתוב ואהרן ובניו מקטירים על מזבח העולה (דה"א ו:לד). ואהרן איננו, אלא שכוונתו בנו הממלא את מקומו. וכיאר את כוונתו בדברים שלאחריו פִּי שִׁפְתָי כִּתְּו יִשְׁמְרוּ יָעֵת. אמר שחובה על מי שנתמנה לכהנה שיהיה כמתואר כאן, עד שיעברו ממנו זכויות המשפט, מפני שהוא כמלאך. כלומר כשליח בינו יתעלה ובין ישראל להדריכם בדרכי התורה. הוא שנאמר ותורה יבקשו מפיו כי מלאך יי צבאות הוא. אחר־כך אמר: ואילו אתם לא הלכתם בדרך הישר של אבותיכם אלא סטיתם ממנה, הוא שנאמר ואתם סרתם מן הדרך שחתם וג'. וְנִשְׁאַיִם פָּנִים בַּתּוֹרָה זה כשלעצמו חיוב, ואינו כלול בשלילה בכתוב כפי אשר אנכם שומרים את דרכי. ומשמעותו לפי מה שאינכם שומרים את דרכי אלא נושאים פנים במשפט התורה, כלומר ונושאי פנים בתורה, כפי שנזכר לעיל, כמו לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול (ויקרא יט:טו), והוא לשאת פנים. הֲלֹא אָב אֶחָד לָקְנָנוּ זו נבואה אחרת או תחילתו של עניין אחר, והוא איסור ותוכחה על מה שעשו בבית שני, שלקחו להם נשים נכריות,

אלהים, נפעל עומד. והשווה ראב"ע. ו תורת אמת היתה בפיהו: השווה ראב"ע: אמר יפת זה נאמר על אהרן ורבי ישועה אמר על פנחס, והנכון כי על שניהם אמר ועל בניהם הקדושים כי ככה

ואלסלאמה מן אלשרור ואן שית קל סעאדה אלדניא וסעאדה אלאכרה אלדי הו אלשלוס
אלחקיקי וקיל אנה יעני עאדהרתהם עלי אלמצוות אלתי ינאל בהא אלחיים ואלשלוס וקר'
ואתנם לו מורא וייראני ען תלך אלמצוות אנה יכאף תגאווהא ופואת קבולהא וקיל אן
ואתנם ען יש' אנני געלתהם מתדברין בה בחית יהאבוה ויכאפון מנה חם קאל אנה פעל
כדלך אי כמא אוציתה הו קר' וייראני ומפני שמי נחת הוא ושרח נחת מנכסר אי מתואצע
כאיף יגזו אן יכון אנפעאלא מן דואת אלמתלין ואצלה נחתת מן ויהי חתת אלהים ויגזו
אן יכון אנפעאלא מן דואת אלנון מן נחתת וזרעו יראה ונחתה קשת נחושה ואצלה נחתת וכיף
כאן פחקה אלחשדיד לולא מכאן אלחא ויעני בהוא אלמתקדמין מן אלצדיקים
אלמתוליינ כהונה גדולה יחף כדלך אלמתוליינ חנינ' עלי תשבההם באגדאדהם פי
אלטאעה וחסן אלסירה תורת אמת היתה בפיהו וג' מעני תורת אמת אנה יפתי באלחק
לדאתה ולא יחאבי פיה אחד ולא יגירה לגרף דניאי הו קר' ועולה לא נמצא בשפתיו ויריד
בשלוס פצאיל אלאכלאק ותקרים אלמדכיר בין אלנאס באללטף לאן כדלך יוגד אלשלוס
בין אלגמיע ומישור אסתקאמה אלעמאל אלדיניה ואלעדל חם קאל ורבים השיב מעון
לאנה במא יעלמהם מן אלחקאיק ויתלטף [268] בהם ובמשאדהרתהם מא הו עליה מן
צאדק אלעמאל יהתרון צרורה וירגעון ען עציאנהם מנהם ובהם מן גיר תעב וקאל
בעץ אלמפסרין אנה יעני כדלך ען פינחס וקד פסרה אלחכמים ז"ל ען אהרן ע"ה ובינוא
אן הוא כלהא כאנת צפאתה ובסטו אלקר' פי דלך והוא בלא [שך] חאלה וחאל כל מן
סלך בעדה פי מנצבה לאנה קאים מקאמה פקד עלמת קול אלכתאב ואהרן ובניו מקטירים
על מזבח העולה וליס אה' חאצרא בל אלמראד אלקאים מקאמה מן נסלה וקד בין
אלמקצור כדלך בקר' בעדה כי שפתי כחו ישמרו יענת יקר' אן אלואגב עלי מן ולי אלכונה
אן יכון בהוא אלצפה חתי תנקל ענה חקאיק אלדין לאנה כאלמלאד אי כאלרסול בינה
תע' ובין יש' פי ארשארהם אלי טרק אלחק דלך קר' ות' יבק' מפיהו כי מ' יי' צ' הוא חם
קאל ואמא אנתם פלם תסירו בסירה אלצאלחה מן אגדאדכם בל כרגתם ען דלך והו קר'
ואתם סרתם מן הדרך שחתם וג' ונשאים פנים בתורה הוא איגאב כנפסה וליס דאכל פי
אלסלב בקר' כפי אשר אנכם שומרים את דרכי ומענאה כחסב אנכם ליס חאפטין טריקי בל
מחאביין פי חכם אלשריעה אי ונושאי פנים בתורה מן אלצפה אלמתקדמה מתל לא תשא
פני דל ולא תהדר פני גדול והו אלמחאבאה הלא אב אַתָּה לְכָנֹעַ הָיָה נְבוֹה אֲכָרִי או
אפתתאח מעני אכר והו אלנהי ואלתוביך עמא פעלוה פי בית שני מן אתכאד נשים

וְנָשָׂאִים] וְנָשָׂאִים. [אנכם] אינכם. אנכם ליס חאפטין] ראה בלא, דקדוק, עמ' 143, א. הלא] הלא.

ראוי להיות כהן גדול. ז כי שפתי כהן: כראב"ע. ט ונושאים פנים בתורה: ראה ראב"ע. י הלא אב אחד לכלנו: ראב"ע: פרשה אחרת, וראה המשך דבריו. יא קודש יי אשר אהב:

כפי שהובהר גם בספר עזרא. וזה התפשט, עד שגם הכהנים עשו כך. ומי שעשה זאת הגיעו הדברים לידי גירוש אשתו, שהיא בת ישראל, או שהציק לה ומנע את המגיע לה בגלל בת נכר. על כן הוכיחם הנביא ע"ה בדבריו עליו יתעלה הלא אב אחד לכלנו, לאמור האין כולנו ממקור אחד והוא יעקב, ולנו ריבון [269א] אחד והוא אלוה ישראל? וכיצד אין זה מחובתנו לשמור על היוחסין, ואנחנו אחים בייחוס ואחים לדת, ואיך נרמה זה את זה? כוונתו לבגידת איש באשתו. אחר־כך ביאר זאת בדברים בְּנֵה יְהוָה וְתוֹעֵבָה נַעֲשֶׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וג'. דבריו קדש יי אשר אהב כוונתם נשי ישראל הטהורות המקורשות בשמירת המצוות, ולעומתן בת אל נכר, כוונתו בעלת אליל זר של העמים העובדים ע"ז. ער וְנוֹנָה מוכנו המילולי הוא ער ומשיב. הכוונה שהם יאבדו ולא יישאר מהם מי שמתארים אותו בתואר של חיים. ויש מי שפירשו קורא ומשיב. ובתרגום נאמר בר וברבר, בדרך דרש. ותפילה זו כוללת את היוצאים מכלל ישראל, מפני שנאמר מאהלי יעקב. אחר־כך התכוון בייחוד לכהנים העושים זאת בכתוב ומגיש מנחה ליוי צבאות. וְזֹאת שְׁנִיתָ תַעֲשׂוּ וג' נאמר שהחטא הזה הוא שני לראשון שעשיתם, והוא זלזול בקרבן והקרבנות גזול ובעל חוס, כפי שזכר לעיל. וצירפתם אליו חטא שני, והוא הבגידה בנשים. והן נפגעו מזה ובכו לפניו יתעלה. וראה אותן שדמעוניהן זולגות על המזבח, וגם זה גורם המונע ממנו לשעות אל הקרבן ולרצות בו. הוא שנאמר כסות דמעה את מזבח יי בכי וְאָנָּקָה. וכוונתו ובכי ואנקה עד אין עוד פנות אל מנחה. וְאָמַרְתֶּם עַל מָה וג' כוונתו ואם אמרתם, כפי שאמרנו, והתשובה על כי העיד וג'. הכוונה שנישואיו היו על־פי דין ואלהים יתעלה משגיח שתנאי הנישואין יחייבו כל אחד משניכם כלפי כן זוגו. וְלֹא אָחָד עָשָׂה וְשָׁאֵר רָחַץ לוֹ וג' יש אומרים שהכוונה לא יישאר מכם אחד שלא עשה זאת. וכוונתו ולא אחד מכם עשה כדת ונשאה רוחו שלא התערב אל בת נכר. ואין זה נכון, מפני שהעושים זאת הם אנשים ספורים מתוכם, לא כל האנשים, כפי שהבהיר נחמיה בספר [269ב] עזרא. ואולם לדעתי פירוש הכתוב ולא אחד עשה כך, ונשאר לו המוכן שיאבד בחטאו. אחר־כך אמר מה ראה אותו אחד במעשהו זה? האם הוא מבקש במעשהו בנים טהורים הנשמעים לפי ציותו לאלהים, בדרך זלזול בו, הוא שנאמר ומה האחד מבקש זרע אלהים, וכוונתו הזרע לאלהים הוא מבקש? לפיכך אתם חייבים לשמור את נפשותיכם על־ידי שתימנעו מזה, הוא שנאמר ונשמרתם. והכתוב אל יבגוד במקום תבגוד, מפני שהוא פונה אל נוכח. וכבר הראינו לך הרבה כגון זה. כִּי שָׁנֵא שְׂלַח אֶמֶר יְיָ וג' יש אומרים שכוונתו שאלהים אמר שהוא סולד מן הגירושין בדרך זו, שיגרשו בת ישראל בגלל בת נכר. ויש אומרים שכי במובן אם, כלומר אם איש שונא את אשתו, יגרש, אמר אלהים, כלומר מותר לו לגרש את מי שאינה מתאימה לו

יא

יב

יג

יד

טו

טז

השווה ראב"ע. יב ער ועונה: בשרשים, 'עוד', כתב ריב"ג (בתרגום אבן תבון): מעיר ומעורר, רוצה לומר שיכלה אותם עד שלא ישאר להם לא קורא ולא עונה. וראב"ע כתב: ויפת אמר כאשר

נכריות כמה תבין פי ספר עזרא איצא ופשא דלך חתי פעלה אלכהנים איצא וכאן מן
 יפעל דלך יאול אמרה אלי אן יטלק זוגתה אלתי הי בת יש' או יצאיקהא וימנע חקוקהא
 לאגל בת נכר פורכיהם אלנבי ע"ה ענה תע' בקר' הלא אב אחד לכלו יקר' אליס כלנא ען
 אצל ואחד והו יעקב ולנא רכ' [269א] ואחד והו אלהי יש' פכיף לא יגב עלינא אן נחפט
 אלנסב ונחן אכזה פי אלנסב ואכזה פי אלדין פכיף נגדר בעצנא בעץ יעני ען גדר
 יא אלרגל בזוגתה תם שרח דלך בקר' בְּגִדְהָ יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נַעֲשֶׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וג' קר' קדש יוי
 אשר אהב יריד בה נסואן ישראל אלטאהראת אלמקדסאת בחפט אלמצוות וקבאלתהן בת
 יב אל נכר יריר דאת מעבור אננבי מן אלאמם אלעאברה ע"ז ער וְעוֹנָה מחץ אללפט מנתבה
 ומגיב אלמעניי אנהם יהלכון פלא יבך פיהם מן יוצף בצפה מן צפאת אלחיהא ופסר
 פיה דאעי ומגיב ואלתונ' קאל בר וברבר עלי סביל אלתאויל והוא אלדעא ישמל
 אלמתעדיין מן גמיע יש' לקר' מאהלי יעקב תם כצץ אלפאעלין לדלך מן אלכהנים בקר'
 יז ומגיש מנחה ליוי צבאות וְזֹאת שְׁנִית פְּעֻשָׁךְ וג' יקר' אן הוא אלדנב תאני ללאול אלדי
 פעלתוה והו אדורא אלקרבו ותקריב גזול ובעל מום כמה תקדם פאצפתם אליה דנב
 תאני והו אלגדר באלנסא פינתכון מן דלך ויבכון בין ידיה תע' ויטלע עלי חאלהם כאן
 דמועהן תנזל עלי אלמזבח פיכון דלך איצא סבב מאנע מן אלתפאתה אלי אלקרבו
 וקבר' דלך קר' כסות דמענה את מזבח יוי בכי וְאַנְקָה תקדירה ובכי ואנקה עד אין עוד פנות אל
 יד מנחה וְאַמְרָתָם עַל מָה וג' מענאה ואם אמרתם כמה קלנא ואלואגב על כי העיד וג' מענאה
 אן זיגתהא כאנת עלי ואגב אלדין ואללה תע' מטלע עלי אלתזאם שרוט אלזוגיה מן
 סו כל ואחד מנכמא ללאכר וְלֹא אָחָד עֲשָׂה וְשָׂאָר רִנָּח לוֹ וג' קיל אן מענאה לס יבך ואחד
 מנכם חתי פעל דלך ותקדירה ולא אחד מכם עשה כדת ונשאה רוחו שלא התערב אל בת
 נכר והוא גיר צחיח לאן אללדין פעלו דלך קום מעדודין באעיאנהם לא כאפה אלנאס
 כמה בין נחמיה פי ספר [269ב] עזרא ואנמא מעני אלקר' ענדי ומא אחד פעל דלך ובקית
 לה אלמעניי אנה יהלך בדנבה תם קאל תרי מא גאיה דלך אלואחד פי פעלה הוא הל
 יטלב בה נסל טאהר מואפק לטאעה אללה עלי סביל אלאסתהזא בה הו קר' ומה האחד
 מבקש זרע אלהים תקדירה הזרע לאלהים הוא מבקש פלדלך וגב עליכם אן תחרסו נפוסכם
 באלאמתנאע מן דלך הו קר' ונשמרתם וקר' אל יבגוד פי מוצע תבגוד לאנה כאטב לחאצר
 יז וקר ארינאך כתירא מן הוא אלנמט כִּי שָׁנָא שְׁלַח אֶמֶר יְיָ וג' קיל מענאה אן אללה קאל
 אנה יכרה אלטלאק עלי הדיה אלצפה אן תטלק בת יש' לאגל בת נכר וקיל אן כי במעני
 אדא אי אדא כרה אלאנסאן זוגתה יטלק יקר' אללה יעני יגור לה אן יטלק מן לא

אָחָד] אָחָד. יא וְעֲשִׂיתָהּ] וְעֲשִׂיתָהּ. יב ער ועונה] ער ועונה. סו רִנָּח] רִנָּח. סז יכפיה] ינכיהא

תלין נפשו יהיה בנו ער ועונה, כי לא נכרתה משפחתו. והוסיף שאם עושה התועבה כהן, לא יהיה
 לו בן מגיש מנחה. סו ולא אחד עושה ושאר רוח לו: ראב"ע. סז כי שנא שלח: ראה

גירושין על-פי התורה, ויישא אחרת מישראל נישואין על-פי התורה, ולא יערים עליה וייקח בת נכר. ולפיכך הכתוב וכסה חמס על לבושו כוונתו ולא יכסה חמס בלבשו, כלומר לא יסתיר אותו בפנים ויחביאו וירמה אותה. ולפי הפירוש הראשון וכסה מקור קשור אל שלח, וכוונתו ושנא חמס. הוֹצֵנָהּ יְיָ בְּדִבְרֶכָם וג' העברה והשאלה. והכוונה הבאתם לידי הפסקת השגחתו מלהנהיג אתכם בעשותכם חטאים שאי אפשר לשאת, במובן לא אוכל און ועצרה (ישעיה א':ג), וכן נלאתי נשא (שם שם:יד). וְאַמְרָתֶם בְּפִהּ הִקְעֵנוּ, כלומר ואם אמרתם, כפי שבא לפני כן כדוגמתו. והתשובה באמרום וג'. או אֵיךְ אֶלְהִי הַמִּשְׁפָּט או כאן במקום וי' החיבור, כמו או הודע אליו חטאתו (ויקרא ד:כג, כח). והכוונה כשהם רואים את אחד האנשים שאינם מקיימים מצוות, שטוב לו בזמן הזה, הם מחליטים בניגוד למה שאמרו הנביאים משמו של אלהים יתעלה [270א] על ענישת החוטאים, והם סותרים את דבריהם בזה ואומרים שהדבר הוא להפך, והוא שכל עושה רע טוב בעיני האלהים ובהם הוא חפץ או איה אלוהי המשפט, כלומר ואיה הכוונה ואיפה דינו של אלהים השופט בצדק כפי שאתם טוענים, ואין דבריו כל עושה רע טוב וג' שהם מאמינים בהם שהם אמת, מפני שאילו היה כך, לא היו מתאימים להם דבריהם ואיה אלוהי המשפט. אלא שדברים אלה נאמרו רק בלשון התרסה, והכוונה שההנהגה בכללותה משתנה. ואפשר שהכוונה באמרום כל עושה רע טוב או באמרום איה אלוהי המשפט, כלומר לפעמים הם אומרים את הראשון ולפעמים את השני. ויש אומרים שכוונתו ואם לא איה אלוהי המשפט, והתכוונו שאם הדבר אינו כפי שאמרנו, איפה המשפט בצדק. והדבר שמחייבם לומר זאת הוא בצורה פשוטה מה שהם עדים לו באותו זמן, שדרכם של הממרים שבהם צלחה. לכן הוכטח להם זמן שהממרים יקבלו בו את עונשם המהיר על-ידי המלך הצדיק שאלהים יתעלה ימליך להנהיג, הוא המלך המשיח מהרה יגלה. והחל בחוטאים מבין הכהנים ואמר וטהר את בני לוי וזקק אותם כזהב וככסף וג'. אחר-כך החוטאים משאר ישראל, הוא שנאמר וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר. ואין ספק שלא תיאר אלא את מה שהם חושבים על הממרים בלבד, לא על אחרים. כי החוטאים אולי ניתנה להם ארכה וחשבו שהוא יתעלה מתעלם מהם, ולכן הוסיפו חטא על פשע. ולדעתי תיתכן גם משמעות אחרת, והיא שהוא מדבר כביכול בלשונם של ישראל בגלות על מה שהם רואים, כלומר הצלחתן של אומות העולם, למרות עושקם וחטאיהם, והם מתפללים על זאת. על כן הודיע להם יתעלה מה אפשר שהייתה קודם לכן מחשבתו של אחד מהם שחשב שאינו שם לב להם, או שהמשפט בעוול, והודיע להם שזו ההשקפה הדין [270ב] שרצונו קובע, שיודעים את מהותו, ושאיין בררה אלא שיקבלו את המגיע להם, ולכן התשובה היא הנה אנכי שלח מלאך וג'. וְיִי מְכַכֵּל אֶת יוֹם בּוֹאוֹ וְיִי הַעֲוֹדֵר

ג ב

ראב"ע. י' הוגעתם יי בדבריהם: השווה ראב"ע: ואמרתם במה הוגענו שהוא ואם אמרתם, ראה לעיל, א:ב. או איה אלוהי המשפט: כשרשים, 'או'.